

МЕТОДИКА ОБСТЕЖЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ТРЬОХ-П'ЯТИ РОКІВ У ТЕАТРАЛЬНО-ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Алексєєнко-Лємовська Людмила Владиславівна
РВНЗ „Кримський гуманітарний університет" (м. Ялта)

Актуальність проблеми. Вже з раннього дитинства саме в театралізованій грі малюк має найбільшу нагоду бути самостійним, вчиться спілкуватися з однолітками, вибирати іграшки і використовувати різні предмети, долати ті або інші труднощі, логічно пов'язані з сюжетом гри, її правилами, знаходити партнерів, добирати засоби для реалізації своїх задумів. Як писав Л.С. Виготський, гра дитини - це не простий спогад про пережите, але творча переробка пережитих вражень, комбінування їх і побудова з них нової дійсності, що відповідає запитам і потребам самої дитини.

Ступінь розробленості проблеми. У працях провідних психологів і педагогів Л.А. Венгера, О.В. Запорожця, Г.О. Костюка, В.К. Котирло, М.І. Лісіної, Г.О. Люблінської, С.Ф. Русової, В.О. Сухомлинського, П.Р. Чамати наголошується, що дитина як особистість починає формуватися саме в дошкільному віці. І народна педагогіка, і спеціальні дослідження переконливо довели, що дошкільне дитинство, яке займає лише десяту частину життя людини, має надзвичайно важливе значення в розвитку особистості. Різні аспекти творчої гри-драматизації, розвитку уяви дошкільників у творчій грі вивчали такі дослідники, як: Л.С. Виготський, Л.А. Венгер, О.М. Леонт'єв, Г.О. Люблінська, Г.О. Костюк, В.К. Котирло, М.І. Лісіна, Д.Б. Ельконін у вітчизняній психології; Л.В. Артемова, Н.А. Ветлугіна, О.В. Запорожець, Р.І. Жуковська, П.Ф. Лєсгафт, Д.В. Менджерицька, С.Ф. Русова, В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський, Е.Н. Флеріна (українська школа гри) в дошкільній педагогіці; А. Адлер, К. Гарвей, К. Гроос, Ж. Піаже, В. Штерн, З. Фрейд (за допомогою гри нормалізуються відносини дітей із навколишнім життям) у зарубіжній педагогіці і психології; І.М. Сеченов у фізіології підкреслював значення гри для формування відчуттів; Б.Г. Анан'єв, В.М. Бехтерев, В.А. Грінер, Г.П. Шипулін у музичній терапії [1; 2: 3].

Мета статті: розробити методику обстеження лексичного розвитку дітей трьох - п'яти років у театральній-ігровій діяльності.

Основний зміст статті. Театральна-ігрова діяльність є важливим та ефективним засобом розвитку мовлення дітей, оскільки вона сприяє розвитку красивого, образного літературного мовлення, що дозволяє

дитині самостійно будувати зв'язне висловлювання, забезпечує усвідомлення змісту, ідеї художньою твору через сприймання театральної вистави. У межах нашого дослідження театрально-ігрова діяльність використовувалася як засіб лексичного розвитку дошкільників.

З метою виявлення рівня лексичного розвитку дітей трьох-п'яти років нами було виділено низку критеріїв та показників лексичного розвитку дошкільників трьох - п'яти років: мовленнєвий, театральный, комунікативний. Мовленнєвий критерій характеризується багатством словника, розумінням театральної термінології, інтонаційною забарвленістю та виразністю мовлення. Театральний критерій включає інтерес до театралізованої діяльності; вміння створювати яскраві образи головних персонажів; уміння передавати своєрідність персонажів за допомогою мовних засобів виразності; артистичність. Комунікативний критерій визначається вмінням будувати взаємовідносини з однолітками в ігровій діяльності; вмінням запросити однолітків до гри.

Зупинимося детальніше на сутності діагностичних методик щодо виявлення рівня лексичного розвитку дошкільників з ускладненнями залежно від віку дітей.

Мовленнєвий критерій

Показник: Багатство словника

Для дітей трьох років з метою виявити вміння дітей сприймати зміст казки в цілому і значення кожного слова, відповідати на різноманітні запитання дорослого щодо героїв вистави пропонували завдання „Назви слово”. Матеріалом до означеного завдання були: іграшки лялькового театру, ширма, декорації казки. Процедура виконання означеного завдання полягала в тому, що після показу лялькової вистави експериментатор пропонує дітям подивитись на іграшку - зайчика, ведмедика і відповісти на запитання: „Хто це? Який зайчик (ведмедик)? Кого він зустрів? Чим вони відрізняються? Давай ти будеш зайчиком, ведмедиком. Пограємо”.

Метою проведення першого завдання для дітей чотирьох років було виявити вміння застосовувати слова, що означають назви дій, якостей, явищ. Дітям пропонували картину за змістом знайомої казки. Після огляду ставляться запитання: „Кого ви впізнали на картині? З якої казки ці герої? Назвіть їх. Що вони роблять? Який настрій героїв казки передає картина? Чому? Що вам найбільше подобається у цій казці?” Якщо у дитини виникають труднощі з відповіддю на запитання, прочитати уривок з казки і обіграти дії героїв.

Метою першого завдання для п'ятирічних дошкільників було виявити вміння вживати образні слова, епітети, порівняння; давати повну характеристику діючих осіб; виявити стан розвитку пояснювального мовлення дітей, відповідно до смислу вживати слова. До цього завдання добирали такі атрибути: елементи костюмів, схеми, піктограми. Охарактеризуємо процедуру виконання означеного завдання. Експериментатор проводить бесіду з дітьми, пригадуючи театралізовані постанови, в яких вони брали участь. Після цього звертається з запитаннями: „Які казки тобі найбільш подобаються? Хто твій

найулюбленіший герой? Який він? Скільки всього героїв казки? Чим вони відрізняються? Чому герой зробив так, а не інакше? Як би ти зробив на його місці? ”

Показник: Розуміння театральної термінології

Метою завдання „Поясни” для дітей трьох років було виявити їхні знання щодо назв предметів театральньо-ігрового обладнання; розуміння слів театральної термінології: театр, вистава, костюм. Процедура виконання була такою: дітям ставили запитання: „Як ти розумій значення слів „театр”, „вистава”, „костюм”. Дітям чотирьох років пропонували пояснити значення слів: „актор”, „завіса”, „ширма”, „роль”: п’ятирічним - „куліси”, „прем’єра”, „атрибути”, „грим”, „персонаж”, „реквізити”, „декорації”, „вистава”, „мистецтво”. Матеріалом в усіх вікових групах були картинки з зображенням слів театральної термінології.

Показник: інтонаційна забарвленість та виразність мовлення

Задля виявлення стану сформованості в дітей означеною показника їм було запропоновано завдання „Впізнай і охарактеризуй героя”. Метою означеного завдання для дошкільників було виявити вміння дітей вдало користуватися засобами виразності; передавати інтонаційно почуття та основні емоції - радість, сум, страх; моделювати голосом: тихше, голосніше, грубо, тоненько; матеріалом - іграшки лялькового театру, ширма, декорації казки. Дітям пропонували розглянути іграшкового зайчика та відповісти на низку запитань: „До вас прийшов зайчик. З якої він казки? Він сьогодні зустрівся з Колобком, але Колобок від нього втік. Зайчик дуже сумує. Як з вами привітається сумний зайчик? А як зустрів зайчик Колобка, зрадив. Весело йому так стало! Як привітається веселий зайчик? А ось прийшов ведмедик. Йому теж дуже сумно - від нього також втік Колобок. Як привітається сумний ведмедик? ...Веселий?”

Метою означеного завдання для дітей чотирьох років було виявити вміння створювати і вишукувати нові риси характеру героїв казки; додержуватись відповідної інтонації, тембру, сили голосу. Матеріалом до виконання завдання слугували картинки з зображенням героїв казки, фланелеграф. Дітям пропонували розглянути малюнки з зображенням казкових персонажів. Після чого їм ставили запитання: „З якої казки ці герої? Який настрій у казкових персонажів? Обери на картині будь-якого героя і від його імені розкажи, що ти відчуваєш? Хто з героїв казки розмовляв голосно? У кого голос тихенький, лагідний? ”

Метою виконання завдання для дітей п’яти років було виявити вміння дітей за допомогою засобів інтонаційної виразності передавати різні емоції, вимовляти слова з різною інтонацією, силою голосу. Для виконання завдання добирали такий матеріал: - атрибути костюмів, схеми, піктограми. Охарактеризуємо процедуру виконання означеного завдання. Дітям запропонували вимовити з різними інтонаціями привітання від імені улюбленого героя, якщо він: радісний, сумний, гнівається, йому страшно, соромно, він здивований, зацікавлений. Покажи, як би виглядав герой казки, як би у нього змінився настрій.

Театральний критерій

Показник: інтерес до театралізованої діяльності

Метою завдання „Що таке театр” для дітей трьох років було виявити вміння спостерігати за діями ляльок театру іграшок, настільного театру, пальчикового театру, театру рукавичок, розуміти зміст вистав; відповідати на запитання ляльок, виконувати їхні прохання, давати поради, перевтілюватися в той чи інший образ; для дітей чотирьох років – виявити вміння дітей перевтілюватись у казкові образи за власним бажанням; для п'ятирічних дошкільників - виявити вміння дітей, користуючись набутим досвідом постановки ігор-драматизацій, розігрувати знайомі й нові сюжети за змістом і мотивами літературних творів, казок та інших форм. Матеріалом для означеного завдання були різні види театру: ляльковий, пальчиковий, тіньовий театр, фланелеграф, театр рукавичок. Після показу вистави лялькового театру дітям трьох років ставили такі запитання: „Тобі сподобалась вистава? Хто з героїв тобі більше всього сподобався? Що таке театр?” Чотирирічні діти мали відповісти на запитання: „Ти любиш театр? Що тобі найбільше подобається в театрі? Що роблять у театрі глядачі? Хто бере участь у театральній виставі?” Запитання для п'ятирічних дітей ускладнювалися: „Ти був у театрі? Де ти бачив театральні вистави? Хто розподіляє ролі між артистами? Хто шиє артистам костюми? Хто малює декорації? Згадай та назви свої улюблені вистави, героїв. А ти приймав участь у театралізованій виставі? Яку роль тобі найбільше сподобалось виконувати? Якої поведінки треба дотримуватись у театрі?”

Показник: уміння створювати яскраві образи головних персонажів

Метою завдання „Покажи” для трьохрічних дітей було - виявити вміння супроводжувати ігрові висловлювання відповідними рухами, які створюють виразний образ; користуватися засобами емоційної виразності: інтонацією, мімікою, жестами, позою, ходою, характерними рухами; для чотирирічних - виявити вміння інтонаційно передавати емоційний стан персонажів гри-драматизації, голосом відтворювати характерну інтонацію кожного героя; створювати своєрідність кожного ігрового образу за допомогою діалогів: передавати настрій персонажа; користуватися засобами емоційної виразності: інтонацією, мімікою, жестами, позою, ходою, характерними рухами; для п'ятирічних - виявити навички володіння мовою жестів та імітаційних рухів; передавати відповідними рухами дії людей, характерні для різних професій; створювати образ персонажу, самостійно комбінувати свої враження. Дітям трьох років пропонували показати ведмедика, зайчика, пташку; чотирьох років - героїв казки „Котик та півник”; п'яти років - героїв казки „Пан Коцький”.

Показник: уміння передавати своєрідність персонажів за допомогою мовних засобів виразності. Метою завдання „Діалог” для дітей трьох років було - виявити вміння складати діалоги дійових осіб, добирати мовні засоби виразності для передачі характерних особливостей героїв, відповідно використовуючи міміку, позу, пісенну, танцювальну чи ігрову імпровізацію; спілкуватися в ігровій, самостійно-художній діяльності дітей. Матеріалом до означеного завдання були ілюстрації до українських народних казок „Колобок”, „Котик та Півник”, „Пан Коцький”. Після

перегляду театралізованої вистави дітям трьох років пропонували відтворити діалог Колобка під час зустрічі з зайчиком, чотирьох років - діалог героїв казки „Котик та півник”, п’яти років - героїв казки „Пан Коцький”. Експериментатор допомагав дитині у виборі персонажа, націлював на використання під час опису різних видів словосполучень.

Показник: артистичність

Метою завдання „Покажи казку” для дітей трьох років було - виявити вміння втілюватись у створений образ, імітувати характерні рухи казкових персонажів; виразного виконання ролі; для дітей чотирьох років - виявити акторські навички дітей (переживання та втілення образу, моделювання поведінки персонажів за певних умов); уміння творчо перевтілюватися; для дітей п’яти років - виявити вміння відтворювати людські емоції, окремі риси характеру. Дітям пропонували, дібравши відповідні реквізити (костюми, декорації, атрибути), розіграти за ролями театралізовані казки.

Комунікативний критерій

Показник: уміння будувати взаємовідносини з однолітками в ігровій діяльності

Метою завдання „Пограємо разом” для дітей трьох років було - виявити вміння співчувати, співпереживати, об’єднуватись на основі ігрового задуму, рольової взаємодії, тематичних добірок іграшок та особистих уподобань; слухати партнера, вдало підігравати в рольовому спілкуванні та взаємодії з партнерами; для дітей чотирьох років - виявити вміння зацікавлювати сюжетом гри однолітків, погоджувати ігрові наміри з іншими учасниками гри; ставити завдання одне одному у процесі спілкування на основі дій та рольового спілкування, налагоджувати стосунки з виконавцями інших ролей; для дітей п’яти років – виявити вміння дітей вести діалог з партнером; допомагати доброзичливо спілкуватись друг з другом; виявляти в театралізованій грі чуйність, помічати потребу в допомозі, знаходити способи надати її, спільно долати труднощі; змістовно гратись як наодинці, так і вдвох-утрьох чи в більших за кількісно дітей ігрових групах; готовність виконати розпорядження доручення однолітка, відповісти на його запитання, виразити співчуття на доброзичливе вітання. Дошкільникам пропонували дібрати необхідні атрибути до гри, розподілити ролі, розіграти будь-яку театралізовану виставу.

Показник: уміння запросити однолітків до гри.

Метою завдання „Запроси однолітків до гри” для дітей трьох років було - виявити вміння адресувати свої висловлювання одноліткам, привертати їх увагу до себе; для дітей чотирьох років - виявити вміння спілкуватися в доброзичливій формі, переконливо аргументувати свої думки (прохання, оцінки, розпорядження, доручення); для дітей п’яти років – виявити комунікативні уміння дітей, перевтілюватись у свого героя, емоційне забарвлюючи спілкування. Дітям трьох років після перегляду вистави пропонували пограти разом. Експериментатор звертався до них із запитаннями: „Ким ти хочеш бути? Запроси Сашка пограти з тобою. Ти будеш зайчиком, а він буде ведмедиком. Запроси ведмедика пограти”. Діти

чотирьох років розподіляли ролі за допомогою експериментатора, після чого мали розпочати гру. Дітям п'яти років необхідно було розподілити ролі та розпочати театралізовану гру.

Нами також було розроблено критерії оцінювання: 0 балів – відмова від виконання завдання; 1 бал - частково виконує завдання з допомогою експериментатора; 2 бали - частково виконує завдання, відмовляється від допомоги експериментатора; 3 бали - багатий словник, відповідає самостійно на всі запитання, адекватно розуміє зміст слів.

Як свідчать одержані дані, діти виявляли інтерес до театру та театралізованої діяльності, з задоволенням дивилися запропоновану виставу, емоційно сприймали її.

У процесі оцінювання відповідей дітей звертали увагу на ставлення дошкільників до театрального мистецтва. Як засвідчив аналіз відповідей дітей, їхні уявлення про театр були дуже поверховими. Вони виявляли найелементарніші знання про функціональні особливості театру, що виходили з їхнього життєвого досвіду (відвідування театру, перегляд телевізійних передач). Деякі діти підкреслювали невластиві для театру функції ("Там люди показують фільми" тощо). У переважної більшості дітей було відзначено відсутність будь-яких конкретних уявлень про театр, театральну виставу, що зумовлено, на нашу думку, ігноруванням з боку вихователів цього напрямку роботи з організації театралізованої діяльності, оскільки у переважної більшості педагогів вона зводилася до виготовлення атрибутів для ігор-драматизацій і періодичної підготовки вистав із дітьми. Завдання виховання свідомого ставлення до театралізованої діяльності, культури й обізнаності глядача вихователі, як правило, не визначають, а якщо й усвідомлюють, то підходять до їх розв'язання формально.

Аналіз розуміння дітьми театральної лексики довів, що більшість слів, які визначають суттєві для театру поняття, виявляються для дітей незнайомими. Найбільш відомими були слова "афіша", "квиток", з якими діти часто зустрічаються в повсякденному житті. Менш знайомі слова "декорації", "куліси", і зовсім незнайоме - "трупа". Серед приміщень, які є в театрі, діти найбільш часто виділяли залу, роздягальню. Частіше вони пояснювали невідомий термін шляхом визначення його функціональної приналежності: "де переодягаються", "де сидять" тощо. На запитання "Які вистави ти бачив?" пригадували ті, що бачили нещодавно, нерідко називали знайомі мультфільми та телепередачі. Лише одиниці змогли визначити, що їм запам'яталося у виставі. Наприкінці бесіди експериментатор визначав ставлення дитини до праці актора, інтерес до театральної діяльності.

Щодо аналізу сприймання дітьми театральної вистави, було відзначено, що більшості з них вона сподобалась, але не всі могли аргументовано відповісти, чому саме. Найбільш поширеними були такі відповіді: "Вистава цікава". "Там красиві ляльки, у них красиві костюми", тобто увагу дітей привертала яскраві костюми ляльок, красиві декорації, чарівна музика, що відволікало їх від змістової сторони.

Висновки. Отже, результати констатуючого експерименту засвідчили: низький рівень лексичного розвитку дошкільників обмежує

можливості дітей у театральній-ігровій діяльності, що виявляється у невмінні розгорнути сюжет, наочно уявити образи персонажів, знайти відповідне мовленнєве оформлення, підготувати та показати театралізовану виставу. Водночас виявлено зацікавленість та позитивне ставлення дітей до театралізованої діяльності. Все це ще раз переконало в необхідності проведення спеціальної роботи з лексичного розвитку дошкільників у процесі театральній-ігровій діяльності.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в розробці методики лексичного розвитку дітей трьох-п'яти років у театральній-ігровій діяльності.

Резюме. Автор статті пропонує методику обстеження лексичного розвитку дітей трьох - п'яти років у театральній-ігровій діяльності; визначає критерії та показники лексичного розвитку дошкільників.

Резюме. Автор статьи предлагает методику обследования лексического развития детей трех - пяти лет в театральній-ігровій деятельности; определяет критерии и показатели лексического развития дошкольников.

Summary. The article author offers a method of inspection of lexical development of children three – five years in the theatrical-playing activity; determines the criteria and indexes of lexical development of under-fives.

Література

1. Ветлугина Н А. Художественное творчество и ребенок. - М., 1972.-240 с.
2. Выготский Л.С. Воображение и его развитие в детском возрасте: Хрестоматия по возрастной психологии - СПб.: СОЮЗ, 1990. - 140 с.
3. Леонтьев А.Н. Психологические основы дошкольной игры. // Избр. психолог. Произведения: В 2-х т. – М., 1983.. – Т. 1. – С. 78-8.3

Подано до редакції 12. 02 .07